

BEVEZETÉS.

Philotheos Bryennios, jelenleg nikomediai metrópolita, 1875-ben azzal a kellemes hírrel lepte meg a tudós világot, hogy egy görög nyelven irt értékes keresztény kéziratot fedezett fel Konstantinápolyban a Szentsir-zárda könyvtárában. A kézirat másolatát egy Leo nevezetű irnok 1056-ban junius 11-én kedden végezte be. Keletkezése Kr. u. 120—160-ra tehető. Tartalma: 1. Szt. Chrisostomus Jánostól az ó testamentum synopsissa. 2. Barnabas levele. 3. Szent Kelemen levele a korintusiakhoz, követve a „második levélnek nevezett“ szent homiliával. 4. Az ó testamentumi könyvek czimei héber és görög nyelven. 5. A tizenkét apostol tanítása. 6. Casabolai Maria levele (kétes) Szt. Ignácához. 7. Szt. Ignác tizenkét levele (kétes). 8. A Máté és Lukácsnál levő genealogiak magyarázata. A gyűjtemény „Jerusalemi kézirat“ nevet visel, mivel a zárda a jerusalemi patriarkasághoz tartozik. Bryennios 1875-ben már kiadta belőle a korintusiakhoz irt leveleket, miáltal az európai tudósok figyelmét nagy mértékben felköltötte. Az azóta elmúlt hét esztendőt „a tizenkét apostol tanítása“ cziműnek áttanulmányozására fordította. A hosszas várakoztatást igazolta, midőn a mult évben e nagy műve¹⁾ megjelent. Ritkán látunk napjainkban ily részletesen kidolgozott munkát. A Prologomena száznegyvennyolcz levelet tartalmaz tiszta és szép klasszikai görög nyelven, melyben valamint az egyházi atyáknak ugy a modern kritikuskoknak minden ide vonatkozó nézete ismertetve van és fel van használva.²⁾ Bryennios nem elfogult codexe iránt, annak hibáit és hiányait készségesen kimutatja.

¹⁾ Διδαχη των δωδεκα αποστολων εκ τοῦ ἱεροσολυμιτικοῦ χειρογράφου νυν πρωτον εκδιδομενη μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων, κ. τ. λ. υπο Φιλοθεου Βρυεννιου, μητροπολίτου Νικομηδείας, εν Κωνσταντινουπολει 1883.

²⁾ Közölve van benne az „Apostoli Constitutio“ VII-ik könyvének 1—32 fejezete Ultzen kiadása szerint; „A szent apostolok szabályainak kivonatja“ Hilgenfeld kiadása után; „Barnabás levelének XVIII. XIX—XX. fej.; „Hermas második parancsolatja (εντολη). Mindenik szöveg mellett idézve vannak a „tanítás“ megfelelő helyei. Mi a bevezető részt és a megjegyzéseket a legtöbb helyen rövidítve közöljük, némelyiket egészen mellőztük, mig néhol a magunk vagy mások megjegyzését adjuk.

Azt hisszük, hogy e nevezetes Codex rövid megismertetése és fordítása a magyar olvasó közönség előtt is érdekes fog lenni. Jelenleg főleg csak általános vonásaival foglalkozunk.

A Bryennios által terjedelmesen idézett külső bizonyítékok nem elégségesek arra, hogy korára vagy még tartalmára is határozott véleményt lehessen mondani.

A tanításnak sajátlag két czime van u. m. „a 12 apostol tanítása” és „az Ur tanítása a népekhez a tizenkét apostol által”; de ezek közül még az első és rövidebb³⁾ sem lehet az eredeti. A szöveg nem vonatkozik azokra, a kiket mi rendesen a tizenkét apostol alatt értünk s így azt kell hinnünk, hogy a megszokott és tekintélyes „12” számot az iratnak szerzője vagy javítója tartotta czélszerűnek felvenni. Ez eljárás éppen nem volt szokatlan ebben az időben sőt az ó szövetségi és új szövetségi apokriphus iratok csaknem mindnyájan valamelyik tekintélyes író nevét vették fel a nélkül, hogy annak legkisebb része is lett volna szereztetésökben.⁴⁾ Ettől az eljárástól nem maradtak menten a kanonikusnak nevezett könyvek sem.

A második czimben előforduló „Krisztus” szó még későbbi hozzáadás. A látszat nem felel meg a ténynek — mondja Bryennios — mert ebben nem is a Krisztus tanít, s mert akkor nem mondaná „ha el tudod viselni az Urnak teljes igáját” (6. fej.)⁵⁾ E czim csak a hat első fejezetre vonatkozik, az első azonban az egészre czéloz s Bryennios szerint is idegen kéz műve.⁶⁾

³⁾ Bryennios ezt tartja a későbbinek.

⁴⁾ v. ö. O Test. Apocr. Dániel-féle toldalék, Ezdras apoc. könyve, Esther told. Jeremias levele. Új Test.: Mária szület. evang. Máténak, Protevang Jakabnak, Nicodemus levele mely a Pilatus nevével hozatott kapcsolatba stb.

⁵⁾ L. Bryennios Prol. 3. l.

⁶⁾ Gordon Sándor jeles exegeta éles látással három fő részt különböztet meg a tanításban. Egyik az, mely az ebionismus jegyeit viseli magán, milyen az első fele s különösen a 9. és 10. fej. Ez valamely régibb forrásból maradhatott fenn. A J é s u s K r i s z t u s név csupán ebben és itt is csak egyszer fordul elő (9. fej.) a J é z u s név szintén s csak háromszor (9. és 10. fej). Krisztus magára egyszer sincs meg. A másik részt a Kurios (Ur) szó különbözteti meg a harmadiktól, mely Ho Kurios-t használ. Kurios a névelő nélkül tizennégyszer szerepel s Gordon szerint mindannyiszor Jahveht kellene olvasni helyette, míg ellenben a hol névelővel van (9) ott Urnak fordítandó, értvén alatta a Krisztust. Így aztán a 9-ik fejezetben εἰς ὄνομα Κυρίου: az Isten (Jahveh) nevét involválja, a miből az következne, hogy a Jahveh alatt az Atya, Fiu és Szentlélek értetnek. Ámbár tudjuk, hogy Gordon ur tisztán az illető kor szempontjából és nem a maiból tekinti e felfogást, még sem követhetjük őt eddig. L. „Teaching of the twelve apostles” 1884.

Szereztetése idejét, Bryennios Kr. u. 120 és 160 közé teszi, azonban még e hosszú időköz sem öleli magában a kellő időt, mert az első része (1—6 fejj.) különösen oly nagyon közel áll az evangéliumok és apostoli iratok szelleméhez⁷⁾ hogy annak korábbi időt jelez, míg az ezután következő későbbre esik.⁸⁾

Mind eme bizonytalanság azonban nem csökkenti az irat értékét, mely annak tiszta, világos és egyszerű tanításában rejlik. Hitelessége nincs kétségbe vonva s tartalma oly fontos, hogy annak érvényre jutása csak az idők által megcsontosított dogmatizmuson haffog hajótörést szenvedni. Ez irat megerősíti az újabbkori szabad elvű tudósok által a kereszténység első százairól tanított nézeteket. Újabb bizonyítékot szolgáltat az új testamentomi iratok tiszta egységtana mellett.

Négy részt lehet megkülönböztetni benne.

Az első és főrész (1—5 fejezetek), mely a jellemről szól mind külalakjára, mind beltartalmára nézve elüt a többiektől. Fejezetei hosszabbak és a jó és rossz élet, vagy az is az élet két útjának festése áradozó, néhol nem is éppen következetes, a miből az látszik, hogy későbbben toldott hozzá vagy az, ki az egészet összeállította, vagy valamely corrector.

Ez kétségen kívül a legrégebbi rész, s ha Jeremiás XXI. 8 versét: „ezt mondjad a népnek, ezt mondja az Úr: imé én elötökbe vettem néktek az életnek és a halálnak útját“; és 5. Móz. 30 r. 15—20 verseit tekintjük, azok kibővítésének gondolhatjuk, mi, ha nem is áll egészen, de az látszik, hogy író annak befolyása alatt volt.

Ha tartalmát tekintjük, nem egy helyen az ebionitismus önmegtagadást követelő szabályai állanak előttünk. Az egésznek foglalatja Jézus tanításának összege: a s z e r e t e t. Szeressed Istent és szeressed felebarátodat, mint magadat. Szereteted és cselekedeteid legyenek önzetlenek, vagyis „a mit nem kívánsz magadnak, ne tedd azt embertársadnak.“ Áldjad a kik átkoznak, imádkozz ellenségedért, kerüld a test kívánságait, türrj, szenvedj, add a szegénynek a mi fölösleges. Ime az evangéliumi szegénység, az önmegtagadás, mint az élet útja. Ezzel szemben áll az, a mit a törvény rendel az embereket ille-

⁷⁾ Az apostolok még mind, miként Pál, utaznak és ugy tanítanak. Meghatározott egyházi rend nincsen.

⁸⁾ Hogy ki lehetett írója nehéz szintén meghatározni, mert magáról semmi említést nem teszi. Az irat iránya után azt kell következtetnünk, hogy zsidó keresztény — s legalább az első rész írója — ebionita volt.

tőleg: „ne öl, ne lopj, s ne kivánd el embertársadnak se feleségét, se vagyonát; ne hazudj és ne gyűlölj.“ Itt a törvény, amott meg az evangelium szavai, mindkettő tisztán theistikus szempontból fogva fel. Felette sajátos, hogy ebben a szabályban egyszer sem fordul elő sem a Krisztus neve, sem semmi hivatkozás arra, hogy ez a keresztényekhez szólana. E szakasz második részében az evangelium tanításáról, a szolgálókról és némely oly cselekvényekről, — milyenek a parancsolatok megtartása és képmutatás — van szó, a melyek sajátlag az előbbi részhez tartoztak volna. Ezeknek ellentéte: a halál útja következik az ötödik fejezetben, s részint az előbbieken előszabott szabályok ellenkezőit, részint pedig más ahoz hasonlókat tartalmaz.

Az egyház tagjairól. A 6—14 fejezetek a gyakorlati egyházi élet szabályait írják körül. Két rész különböztethető meg benne, n. m. a) ima, b) szertartások. Az ima megint kétféle, egyik az urima, másik pedig az áldozatra előkészítő és hálaíma. Amaz megegyezik a Máté evangeliumából ismerttel.⁹⁾ Ez imát naponta háromszor kellett elmondani, melyben valószínűleg nem a hármasság fontossága, hanem a nap három főrésze: reggel, dél és este, volt az irányadó.

A míg az urimában krisztusi szellemű imát tanít a „Tanítás“ addig mind az áldozati (urvacsorai), mind pedig az ezt követő hálaímaiban az ó-testamentumi szabályok lebegnek szeme előtt. Meg kell jegyezni, hogy „a Dávid szent szőlőtője“ nemcsak nem vonatkozik a Krisztus vérére, mint Pálnál, hanem azt egészen kizárja. Ugy a kenyér, mely a halmokon szokott szétszóratni, szintén nem vonatkozhatik a Krisztus testére még képletesen sem.¹⁰⁾ Ezek szerint tehát a Tanítás nem erősíti meg, sőt lerontja ama nézetet, hogy a kenyérben és borban a Krisztus valóságos testét ennék és vérének innák a hívek. Figyelemre méltónak tartom azt is, a mi a tizedik fejezetben a halhatatlanságról van mondva, „mely Jézus által jött tudomására az embereknek.“ Ez nézetem szerint némi ellenmondást rejt magában az Ur jövetelének várásával (16 fej.) s újabb bizonyíték arra, hogy a két rész egymástól független volt eredetileg.

A tizedik fejezetben levő ima a héberek mindenható Istenéről szól, kitől és a kiért vannak mindenek, s a szellemi ételre és italra vonatkozó szavak nem oda tartozók. Ugyanitt a gyülekezet (ecclesia)

⁹⁾ Az eltérést illetőleg l. 8 fej. jegyzet az urimáról.

¹⁰⁾ V. ö. A. Gordon Modern Rewiew 1884. No. 19. Általában véve a Gordon ur értekezése egyike a legfigyelemreméltóbb tanulmányoknak e tárgyról. — Nagyon örvendünk, hogy megismerhettük nézeteit.

szó, nézetünk szerint a zsidó „választott nép“ helyett van és a keresztény hiveket jelenti, kik lélekben egyek a Jézus tanítása által. Az egész pedig nem lehet egyéb mint az egyes hivek lelki épületére és előkészületére irt magánima.

A szertartásokról röviden kell szólanunk. Az ételek és áldozatok tárgya úgy meg van szabva, mintha a zsidó keresztényekről volna szó, kiknek enni úgy mint áldozni csak tisztát lehet. A keresztelés nagyokra vonatkozik s első helyen bemártásból áll, de ha alkalom erre nem volna a most is használt fejreöntés kielégítő. A keresztelést meg kell hogy előzze a böjtölés, mit nemcsak a keresztelendő, hanem a keresztelő is megtart. Az urvacsora osztás minden vasárnap megtörténik, még pedig szintén a bűnök őszinte megvallásával.

Egyikben úgy, mint a másokban legnagyobb a moralis tendencia. Ha keresztelkedni akarsz, böjtölj és bánd meg bűnödöt, ha pedig az urvacsorában óhajtanál részesülni, akkor előbb keresztelkedj meg.

A papság. A „Tanítás“ írója nagy fontosságot tulajdonít a papoknak, illetőleg prófétáknak. (11. 13. és 14. fej.) Az igaz próféta csak Isten ítélete előtt áll, az igaz apostol pedig lélekben beszél, s azért jogot tarthat arra, hogy a kiket meglátogat azok elartsák. Az apostol eme szereplése a Pál és a többi apostolok működését juttatja eszünkbe, de a hamis proféták elleni intés azt mutatja, hogy voltak olyanok, a kik nem egészen teljesítették sem a prófétai sem az apostoli magas hivatást. A „Tanítás“ szelleme szerint a zsidó papság szerepe meg van szünve s a keresztény hierarchia még nincs megállapítva, ámbár a mint megjegyztük, a papokat némi tekintély illeti meg. Minthogy a népért szolgálnak, jutalmat várnak tőle a mi részint a tizedből, részint pedig abból áll, hogy a hivek készségesen fogadják és ellássák. Az apostolt jellemezze szegénység, szerénység, munkásság, a hivek pedig legyenek tisztelői és adjanak neki készséggel, mert ő az Isten szolgálja közöttük.

Toldalék. A mi fennebb csak érintve volt az a műnek befejező részében, a toldalékban (15—16 fej.) tisztán kiegészült, t. i. hogy a hiveknek állandó egyházi tisztviselőket, még pedig püspököket és szolgákat (diakonus) kell választaniok. Azoknak száma a sükségtől függ, de hogy megválasztathassanak, legyenek méltók az Urhoz, mivel ők a proféták és tanítók helyén végzendik a teendőket. Ők tiszteletben álló férfiak a profétákkal együtt.

Ugy tetszik, hogy az itt felmerülő sajtóságos zavar csak úgy magyarázható meg, hogyha felvesszük, hogy a püspökök állandó

helyen laktak, míg a proféták és tanítók tiszte a vándorlás maradt továbbra is. A „Tanításnak“ sem egyik, sem a másik részéből nem tüntethető ki az, hogy a püspöki tiszt hierarchikus tekintélyű lenne. Az látszik a szertartási szabályok megszabásából, hogy a püspök felügyelt arra, hogy a szabályok megtartassanak, s ellenkező esetben a hibák helyrehozassanak megtérés és megbánás által.

Szóval, el lehet mondani hogy az egész „Tanítás“ minden tekintetben a legegyszerűbb és legtisztább kereszténységet tanítja, melynek tanaiból hiányzik még csak árnyéka is az egyházak legvitatottabb kérdéseinek, milyenek a Jézus csodálatos születése, csodás dolgai és halála. Abban az ő istensége nincsen tanítva s még az alexandriai philosophiából átvett christológiának sem látszik nyoma rajta, úgy hogy ez inkább szolgálhat toldalékául a három első evangéliumnak, mint akár a Pál leveleinek akár a negyedik evangéliumnak. A 16 fejt. mint fennebb megjegyeztük más irányu, mint a többi, s mint ilyen a Krisztus eljövételét tanítja, a miben megegyezik Pállal s még inkább az utánna keletkezett apostoli iratokkal.

És ezzel átbocsátjuk ez érdekes keresztény iratot a magyar olvasó közönségnek.

A tizenkét apostol tanítása. a)

Az Ur tanítása a népekhez a tizenkét apostol által.

1. fejt. Két út van, egyik az életé, a másik a halálé¹⁾; de a két út között nagy az eltérés.

Először tehát az élet útja ez: szeressed Istent, a ki teremtett tégedet; másodsor: szeressed felebarátodat, úgy mint magadat²⁾.

Valamit pedig akarsz, hogy ne essék meg rajtad, te se tedd másnak.³⁾

Ezeknek a parancsolatoknak a tanítása ez: áldjátok azokat, a kik titeket átkoznak és imádkozzatok ellenségeitekért, s bőjtöljete azokért, a kik üldöznek titeket; mert micsoda hála, ha azokat sze-

a) Konstantinápolyi Neceforus rövidítve így írja: „Διδαχη Αποστολων“ „apostolok tanítása,“ míg később ily alakban is fordul elő: Διδαχη καλουμενη των αποστολων „Apostolokénak nevezett tanítás.“ — E helyen ki kell emelnünk, hogy a fordításnál Bryennios görög „editio princepsét“ használtuk. A fordítást összehasonlitottuk két angol: A. Gordon, és Farrar, egy német: A. Wünsche fordításával. A bibliai idézetek a Sept. egy verssel hátrább esnek mint a magyar fordításokban. A kisebb részekre osztás a miénk.

1-ső fejt. ¹⁾ Lásd Jer. XXI. 8. v. ö. Deutor. XXX. 15—20. Zsolt. I. 3—6. Mát. VII. 13—14. 2 Pént. II. 15. Barnb. Epist. C. XVIII. Hermas, Clem. Hom. VII. 7.

²⁾ Mat. XXII. 37—39. Clem. Alex. Strom. A.

³⁾ V. ö. Clem. Hom. XII. 32. Mat. VII. 12. Luk. VI. 31.

retitek, a kik titeket szeretnek? Avagy a népek nem ugyanazt teszik-e⁴⁾? Ti pedig, szeressétek azokat, a kik gyűlölnek és nem lesz ellenségtek.⁵⁾

Ovakodjatok a testi és világi vágyaktól.⁶⁾

Ha valaki arczul üt jobb felől, tartsd oda neki a másikat is, és tökéletes lész. Ha valaki kényszerít tégedet egy mérföldre, menj el vele kettőre. Ha valaki kéri felső ruhádat, add oda neki alsó ruhádat is. Ha valaki elveszi tőled a tiédet, ne kérd vissza⁷⁾, mert nem is teheted⁸⁾. Adj mindenkinek a ki kér, és ne kérd vissza⁹⁾, mert az atya ugy akarja, hogy mindenkinek adjunk a saját jószántunkból.¹⁰⁾

Boldog az, a ki ad a parancsolat szerint, mert őt nem érheti büntetés¹¹⁾. Jaj annak, a ki elvesz; de ha az vesz el, a kinek szüksége van, az nem büntethető meg; hanem (ha az vesz), a kinek nincsen szüksége, adja igazát, hogy miért és mire vette el s ha veszedelembé jut, meg kell vizsgálni, a mit tett, és nem fog kijőni onnan, valameddig vissza nem fizeti a legutolsó fillért¹²⁾. Pedig e felől is azt szokták mondani: „az alamizsna izzadjon meg kezedben, a mig megtudnád, hogy kinek add.¹³⁾

2. fej. A tanítás második parancsolatja ez: Ne ölj, ne paráználkodj¹⁾, ifjut ne ronts meg²⁾, ne csábíts, ne lopj, ne babonázz, ne légy méregkeverő³⁾, ne öld meg a magzatot az anya méhében⁴⁾, se a csecsemőt meg ne gyilkold. Felebarátod vagyonát el ne kivánd, hamisan ne esküdj, hamis tanuságot ne tégy, ne szólj gonoszt⁵⁾, ne for-

⁴⁾ V. ö. Luk. VI. 28—32. Mat. V. 44—46.

⁵⁾ V. ö. Clem. Alex. Strom. VII. 740. Luk. VI. 27—35.

⁶⁾ L. 2. Pet. II. 11. Tit. II. 12. Polycarp. ed. ad Philipp. c. v.

⁷⁾ V. ö. Mat. V. 39—48. Luk. VI. 20—30.

⁸⁾ Mert a kereszténynek nem lehet erőszakhoz fordulni, sem pogány bíró elébe menni. V. ö. I. Cor. VI. 1. Mat. V. 40.

⁹⁾ V. ö. Luk. VI. 39.

¹⁰⁾ L. Hermas. a hol *δορημάτων*, fordul elő *καρισμάτων* helyett.

¹¹⁾ L. Hermas. Mat. V. 7.

¹²⁾ Hermas Prol. Mat. V. 25—26. Luk. XII. 58—59.

¹³⁾ E hely felette sajtáságos, mert ugy szerepel, mintha az írásból volna idézve, holott nem fordul elő az Uj Test. csak az Apostoli Constitubioban van meg s ugy látszik ez is *ἄγραφα δογματα*. féle. Anynyt tisztán lehet látni belőle hogy az első százakban a Krisztus mondásait nagyon szabadon használták.

2. fej. ¹⁾ V. ö. Ex. XX. 13, 14. Deut. V. 17, 18.

²⁾ V. ö. Lev. XX. 13. Rom. I. 27. *παιδοφθορῶν* sem az Uj Test. sem a Sept. nem fordul elő. Legelőször a nikolaitak használják.

³⁾ V. ö. Csel. VIII. 9, 10. Gal. V. 20. Exod. XXII. 15. Lásd alább 3. fej.

⁴⁾ Sal. böles. C. XII. 5. v. ö. Ex. XXI. 22, 23.

⁵⁾ L. Mat. XV. 4. és V. 22.

ralj boszut⁶⁾. Se kétszinű, se csalárd ne légy, mert a csalárdság halálra vezet⁷⁾ Beszéded ne legyen hamis, se üres, hanem tényeknek megfelelő⁸⁾. Ne légy se önhaszonleső, se rabló, se képmutató, se rossz indulatu, se felfuvalkodott⁹⁾. Ne tarts rossz tanácsot felebarátod ellen¹⁰⁾. Egy embert se¹¹⁾ gyűlölj, hanem némelyeket fedj meg, némelyekért imádkozz, másokat pedig inkább szeress, mint saját lelkedet¹²⁾.

3. fej. Gyermekem¹⁾, kerülj minden rosszat és mindent valami ahhoz hasonló²⁾. Ne légy hirtelen haragu³⁾, mert a harag gyilkolásra vezet, se irigykedő, se veszekedő, se pedig indulatos, mert minden ilyenekből gyilkolás⁴⁾ származik.

Gyermekem, ne légy élvhajhász⁵⁾, mert az élvhajhászat paráználkodásra vezet⁶⁾, se rútbeszédű⁷⁾, se gonosz tekintetű⁸⁾, mert mindezekből paráználkodás származik.

Gyermekem ne légy madárjós⁹⁾ mivel ez bálványozásra vezet, se varázsló, se csillagjós, se tűzpróbáthasználó¹⁰⁾, se ne kívánd e dolgokat nézni, mert mindezekből bálványozás származik.

⁶⁾ L. Zak. VIII. 17. Prov. XII. 28. Barn. Epist. c. II. Clem. Rom. Epis. Cor. I. c. 2.

⁷⁾ L. Sirak: XXVIII. 13. I. Tim. III. 8.

⁸⁾ L. Clem. Alex. Strom. VI. 760. v. ö. Mát. V. 37. XXIII. 3. Clem. Rom. I. Kor. XXXVIII.

⁹⁾ L. Hab. II. 9. Es. LXI. 8. Gen. XIX. 13. I. Pet. II. 1. Rom. I. 29 Péld. III. 34.

¹⁰⁾ V. ö. Es. III. 9. Hermas Visio I. 2.

¹¹⁾ Ουπισθ hebraismus, de ez még nem jogosít fel arra, hogy az irót zsidó kereszténynek tartsuk, mint Wünsche teszi. Barnab. epist. C. I.

¹²⁾ L. Gen. XII. 17. Deut. XXIII. 7.

Jegyz. a 3-ik fej. ¹⁾ L. Sirak II. III. IV. továbbá Mát. IX. 2. XXI. 28. Ján XIII. 33. stb.

²⁾ L. Rom. XII. 9. v. ö. Barn. Epist. IV.

³⁾ ὀργίλος a kéziratban: ὀργίλος.

⁴⁾ V. ö. Prov. XXIX. 22. Jak. I. 19. 20. III. 16. L. Ef. IV. 31. Kol. III. 8. 2. Kor. XII. 20. Gal. V. 20. stb.

⁵⁾ L. 1. Kor. X. 6.

⁶⁾ L. Jak. I. 14.

⁷⁾ L. Kol. III. 8. Ef. V. 3. 4.

⁸⁾ V. ö. 2. Pét. II. 14. L. Márk. VII. 22.

⁹⁾ L. Gen. XIX. 26. 31. Deut. XVIII. 9—12.

¹⁰⁾ περικαθαίρων v. ö. Sept. Deut. XVIII. 10. ne találtassék közötted ki az ő fiját vagy leányát által vitetné a tűzön I. Ézs. VI. 7. „περικαθαίρων ὁ διά θυσίων δοκῶν κωλύειν νοθεύς ἢ ἀμαρτίας Const. Apost. A szó alatt tűzzel való engesztelő áldozat értetik, a mi a zsidóknál néha szokásban volt, a mint kitetszik 3. Mózes XVIII. 20. a hol a gyermekáldozás tiltva van. V. ö. 1. Sam. XXVIII. 7—9. Gordon: firelustratornak Farrar: User of Expiations, Wünsche: Reinsprechernek fordítja.

Gyermekem ne légy hazug, mert a hazugság tolvajságra vezet¹¹⁾. Se hiuképzelő, se pénzsovár ne légy, mert mindezekből tolvajság származik.

Gyermekem ne légy morgolódo, mert ez istenkáromlásra vezet¹²⁾ se önhitt¹³⁾, se roszfélegondolatu, mert mindezekből istenkáromlás (blasphemia) származik. Hanem, légy alázatos, mivel az alázatosak örökségül birják a földet¹⁴⁾. Légy hosszútűrő, szánakozó¹⁵⁾, ártalmatlan, csendes, jó és folyton remegő ama szavak miatt, a melyeket halottál¹⁶⁾. Tul ne becsüld magadat, se ne légy túlmerész. Ne szövetkezzék lelked a fennhézázókkal¹⁷⁾, hanem az igazakkal és alázatosakkal társalogj¹⁸⁾. Fogadd azokat a dolgokat, a melyek rád esnek készséggel, tudván, hogy Isten nélkül semmi sem eshetik meg¹⁹⁾.

4. fej. Gyermekem emlékezzél meg éjjel és nappal¹⁾ arról a ki hirdeti neked Isten igéjét, s tiszteljed őt mint Urat²⁾, mert a hol a fejedelemségről³⁾ beszélnek, ott van (az) Ur. És keressed naponta a szentek színét⁴⁾, hogy enyhülést nyerj beszédökben.

Ne kivánd a szakadást, a háborgókat pedig békítsd meg⁵⁾. Itélj igazságosan. Ne légy részrehajló a tévedések megvizsgálásában⁶⁾.

Ne kételkedj, hogy vajjon legyen-e vagy ne⁷⁾.

Ne légy olyan, hogy kezedet kinyujtsd a vevésre, az adásra pedig összehuzd⁸⁾.

¹¹⁾ L. Clem. Alex. Strom. I. 20. a hol ez úgy szerepel, mint bibliai hely,

¹²⁾ L. Mat. XX. 1—15. Efes. IV. 31. 1. Cor. X. 10. Barnab. epis. C. III. Judae 16. Philip. II. 14.

¹³⁾ V. ö. 2. Pet. II. 10. Péld. XXI. 24. Clem. Rom. ad 1. Cor. LVII.

¹⁴⁾ L. Mat. V. 5.

¹⁵⁾ L. I. Tess. V. 14—15.

¹⁶⁾ L. Ezs. XLII. 2.

¹⁷⁾ L. Rom. XII. 16. Sirak I. 13. X. 7. Luk. XVIII. 14. Clem. Rom. ad I. Cor. XXX.

¹⁸⁾ V. ö. Clem. Rom. ad 1. Cor. XLVI. Barnab. epis. c. IV. Péld. XIII. 20.

¹⁹⁾ V. ö. Sir. II. 4. Heb. XII. 7—11. Clem. Alex. Strom. VII. 749.

Jegyz. a 4-ik fej. ¹⁾ L. Heb. XII. 25.

²⁾ L. alább 11. fej.

³⁾ Károli fordítása 2. Pet. 2. rész. 10.

⁴⁾ τα προσοπα των αγίων a szentek arcát. Mind az új szövetségben mind pedig a „Tanításban” szentnek neveztetnek a hívők I. alább 10. fej. ha valaki szent, jöjjön s ha nem az, térjen meg v. ö. Polikarp. Epist. ad Phil. C. XII.

⁵⁾ V. ö. Clem. Rom. 1. Kor. II. L. továbbá 1. Kor. 10. Rom. XIV. 19.

⁶⁾ L. Lev. XII. 15—18. Deut. I. 17. XVI. 19. Polikarp. Phil. C. VI.

⁷⁾ L. Sirák. I. 28. Jak. I. 8. Clem. Rom. ad I. Cor. XI. és XXIII. 2. Cor. XI.

⁸⁾ L. Sirak. IV. 31. Clem. Rom. ad I. Cor. II.

Ha van valamid, akkor saját kezedd el adj váltságot büneidért. Ne vonakodj adni és ha adsz, ne zugalódj, hanem gondold meg, hogy ki a rendes visszafizetője az adománynak⁹⁾. Ne fordulj el a szükölködőtől¹⁰⁾, hanem mindent ossz meg atyádfiával, és ne mond, hogy a tiéid azok¹¹⁾, mert ha a halhatatlan dolgokban közösek vagytok, mennyivel inkább a halandókban?

Ne vedd el kezedet fiadról vagy leányodról, hanem gyermekségétől kezdve tanítsd nekik az Isten félelmét¹²⁾.

Szolgádnak vagy szolgálódnak, kik ugyanabban az Istenben biznak, ne adj utasítást felháborodásodban, nehogy ne félnék azt, a ki mindkettőtöknek istene, mert ő nem azért jó, hogy személy szerint hívjon, hanem elhívja azokat, a kiket a szent lélek elkészített. Ti pedig szolgálj alárendeljétek magatokat Urunknak¹³⁾, mint Isten képmásának, reménységben és félelemben¹⁴⁾.

Gyülölj minden képmutatást és mindent valami nem kedves az Ur előtt.¹⁵⁾

(Az) Ur parancsolatait el ne feledd, hanem őrizd meg azt, a mit elvettél, sem nem adván hozzá, sem nem vétén el belőle¹⁶⁾.

(Az) ekklésiában valld meg hibáidat és ne menj imádkozni rossz öntudattal¹⁷⁾.

Ez az élet utja.

5. fejelet. A halál utja pedig ez: Mindenek előtt rossz és teljes átokkal¹⁾, gyilkolás, házasságtörés, kéjelgés, élv-vágy, paráználkodás, lopás, bálványozás, büvölés, méregkeverés²⁾ rablás, hamistanuság, képmutatás, kétszínűség, csel, dölyfösség, rosszféleség, önhittség, kincs-vágy, szégyenletes beszéd, irigység, vakmerőség, fennhéjázás, kérkedés, a jók üldözése, az igazság gyűlölése, a hamisság szeretete, el

⁹⁾ L. Clem. Rom. 2. Rom. XI.

¹⁰⁾ L. 2. Kor. IX. 7. 1. Pet. IV. 7.

¹¹⁾ Rom. XII. 13. Csel. IV. 32. v. ö. II. 44—45. Gal. VI. 6. Hier. adv. haeres lib. XVIII. 2.

¹²⁾ V. ö. Efez. VI. 4. 5. 9. stb.

¹³⁾ Bryennios „uratioknak“ τοις κυρίοις ἑμῶν-t alkalmaz, holott a szövegben ἑμῶν van.

¹⁴⁾ V. ö. Efez. VI. 5. 9. Tit. II. 9. 1. Pet. II. 18.

¹⁵⁾ L. Deut. XII. 32. v. ö. Jel. XXII. 14. 18. 19.

¹⁶⁾ L. Zsolt. XXXIV. 19. Jak. V. 16. Clem. Rom. ad 1. Cor. LI. és LII.

¹⁷⁾ L. Clem. Alex. Strom. VII. 746. Clem. Rom. ad 1. Cor. XLV. és XIII. XXIX. és ad 2. Cor. XVI.

Jegyz. az 5-ik fejezethez. ¹⁾ L. Barnab. Ep. C. I. Jel. XXII. 14—15. Márk. VII. 23. Gal. V. 19—21.

²⁾ Bryennios: φαρμακείαι; kézirat: φαρμακίαι, mely csak költőknél fordul elő.

nem ismerése az igazság érdemének, nem hajlás a jóra, sem az igazságos ítéletre; nem a jóra, hanem a rosszra vigyázás³⁾, a kitől távol van a szelidség és türelem, a hiábavaló dolgok szerelme, az elégtétel keresése, a szegényen nem könyörülés, a fáradtak iránti részvétlenség,⁴⁾ meg nem ismerése annak, a ki őket teremtette, gyermekgyilkosok, Isten művének összerombolói, elutasítói a szükölködőknek, nyugtalanítói a nyomorultnak, a gazdagok védelmezői, az elszegényedettek törvénytelen bírói, minden tekintetben bűnösök; gyermekeim tartóztassátok vissza magatokat mindezekről.

6. *fej.* Vigyázz ne hogy valaki eltántoritson a tanításnak emez utjáról, mivel ekkor az Istentől eltávozva tanít tégedet.¹⁾ Hogy ha eltudod viselni az Urnak egész igáját, tökéletes lész,²⁾ de ha nem viselheted el, azt tedd a mit tehetsz.³⁾

Az evést illetőleg, türj el annyit a mennyit eltűrhetsz,⁴⁾ de a bálványoknak áldozástól, erősen nagyon őrizkedj; mert ez holt isteneknek való szolgálat.⁵⁾

7. *fej.* A mi a keresztelést illeti, így kereszteljétek: mindezeket előre elmondván,¹⁾ kereszteljétek az Atyának a Fiunak és a Szentléleknek nevére élő (folyó) vízben.²⁾ De ha élő vized nincsen, más vízben keresztelej, ha pedig hidegben nem lehet, melegben.³⁾ De ha egyik sem volna, tölts háromszor vizet a főre: Atya, Fiu és Szentlélek nevére.

A keresztelés előtt pedig hadd böjtöljön a keresztelő, a keresztelendő és mások is a kiknek lehet. A megkeresztelendőt pedig szólítsd fel, hogy böjtöljön egy vagy két nappal előre.⁴⁾

³⁾ V. ö. Ef. VI. 18.

⁴⁾ V. ö. 2. Pét. II. 7.

Jegyz. a 6. fej. 1) V. ö. 1-ső fej: ezeknek a parancsolatoknak tanítása ez.

²⁾ V. ö. Mát. XI. 29. 30. XII. 21. Filip III. 14. 15. és I. az 1-ső fej.

³⁾ Clem. Rom. 2 Kor. VII. Barnab. Epist. Cap. XIX.

⁴⁾ A szöveg jelentése nem elég világos. Valószínű, hogy a tiszta és nem tiszta ételek megkülönböztetésére vonatkozik. Farrar azt állítja, hogy a böjtölésre nem vonatkozhatik.

⁵⁾ L. Clem. Rom. 2 kor. III.

Jegyz. 7. fej. 1) T. i. a mik fennebb elmondattak.

²⁾ V. ö. Mát. XXVIII. 19. 20.

³⁾ Némelyek e szavaknál azt következtetik, hogy író hideg vidéken lakott, de ezt nem bizonyítja más körülmény s magában nem elégséges. Lehet, hogy ismerte a hideg vidéki viszonyokat is. Az szintén nem tehető fel, hogy gyermekek keresztelésére gondolt volna, mivel az ekkor még nem volt gyakorlatban.

⁴⁾ E fogalom ismeretlen az új testamentumi iratokban.

8. *fej.* De a ti böjtöléstek ne legyen olyan, mint a képmutatóké, mivel azok a hétnek második és ötödik napján böjtölnek, ¹⁾ ti pedig böjtöljétek a negyediken és az előkészítőn (pénteken.)

Ne is imádkozzatok úgy mint a képmutatók, hanem a mint az Úr megparancsolta az ő evangéliumában ²⁾ így imádkozzatok:

Mi atyánk, ki a mennyben ³⁾ vagy, szenteltessék meg neved, jöjjön el országod, legyen meg akaratod, mint mennyben úgy földön, ⁴⁾ a holnapi (mindennapi) kenyerünket add meg ma és engedd el tartozásainkat, ⁵⁾ mint mi is elengedjük tartozóinknak, és ne hozz kísértetbe, hanem szabadíts meg a gonosztól, mert tied ⁶⁾ a hatalom és dicsőség örökké. ⁷⁾

Naponta háromszor imádkozzatok így.

9. *fej.* Az urvacsorát illetőleg így adjatok hálát: először a kelyhet illetőleg: ¹⁾

„Hálát adunk neked atyánk a te szolgádnak Dávidnak szent szőlőtőjéért, melyet megismertettél velünk a te fiad Jézus által; legyen tied a dicsőség örökké. ²⁾ A törést, (kenyértörést) illetőleg ³⁾:

Hálát adunk neked atyánk az életért és tudományért, melyet megismertettél velünk a te fiad Jézus által, ⁴⁾ tiéd a dicsőség mindörökké.

„Valamint ez a kenyér szétszóratott a hegyekre és összegyűjtetvén, egygyé lett, úgy gyűjtessék össze az egyház (ecclesia) a föld széleitől a te országodba; mert tied a dicsőség és a hatalom Jézus Krisztus által mindörökké.

De az urvacsorából senki ne egyék, se ne igyék, csak a kik meg vannak keresztelkedve (az) Úr nevére, ⁵⁾ mert erre nézve is azt mondotta az Úr: Ne adjatok azt a mi szent az ebeknek ⁶⁾.

Jegyz. 8. fej. ¹⁾ A farizeusok a második és ötödik napon böjtöltek, mivel Mózes ezen napokon ment fel és szállott le a Sinai hegyről. V. ö. Luk. XVIII. 12.

²⁾ Mat. VI. 5—13. Luk. XI. 2—4.

³⁾ Az evangélium szerint: mennyekben.

⁴⁾ Mat.-nál „a földön.”

⁵⁾ A szöveg: *οφειλην*, Mat. *τα οφειλήματα* és Luk. *τας αμαρτίας*.

⁶⁾ A szövegből hiányzik *η βασιλεια*.

⁷⁾ A fordítás jelen alakját illetőleg l. bővebben Ker. Magv. 18, köt. 195—

9. lp.

Jegyz. 9. fej. ¹⁾ V. ö. Luk. XXII. 14—18. Mat. XXVI. 26. 1. Kor. X. 16.

²⁾ V. ö. Ján. XV. Sirák. XVI. 17. Mat. XXVI. 29. továbbá Clem. Rom. 1. Kor. XX. XXXII. XXXVIII. stb.

³⁾ V. ö. 1 Kor. X. 16.

⁴⁾ Clem. Rom. 1 Kor. C. XXXVI. „a te fiad“-ra nézve lásd Csel. III. 13. 26. IV, 25. 30. a görög szövegben.

⁵⁾ I. Csel. XII. 5.

⁶⁾ Mat. VII. 6.

10. fej. Miután pedig megelégedtetek¹⁾ így imádkozzatok:

„Hálát adunk neked szent atyánk,²⁾ a te szent nevedért, melyet bevéstél³⁾ a mi sziveinkbe⁴⁾ és az ismeretért, a hitért és halhatatlanságért, a melyeket megismertettél velünk a te fiad Jézus által. Tiéd legyen a dicsőség mindörökké.

„Mindenható Ur, te minden dolgot a te nevedért teremtetted, eldelt és italt adtál az embereknek élvezetül, hogy neked hálát adjanak; nekünk pedig ajándékoztál lelki ételt, italt és örök életet a te fiad által. Mindenek előtt neked adunk hálát, mert te hatalmas vagy és tiéd⁵⁾ a dicsőség mindörökké.

„Emlékezzél meg Uram a te gyülekezetedről (egyházadról) hogy azt megszabadítsd minden rosztól és tökéletessé tedd a te szeretetedben⁶⁾ és gyűjtsd össze a négy szelektől⁷⁾ azt, a ki meg van szentelve a te országodra, a kit arra elkészítettél,¹⁰⁾ mert tiéd a hatalom és a dicsőség mindörökké.

„Jöjjön el a kegyelem és muljon el ez a világ.¹¹⁾

„Hosanna a Dávid Istenének.¹²⁾

1) *Μετὰ δὲ τὸ συμπληθῆναι*; helyett az apostoli rendeletben *μετὰ δὲ τὴν μεταλήψιν* van s mind a kettőt különbözőleg értelmezik a fordítók. Én Wünschével ellenkezőleg hajlandó vagyok azt hinni, hogy itt nem csupán az urvacsorával élés bevégzéséről, hanem az érzett szükség kielégítéséről van szó; bár az 500 ember megvendéglése Jézus által az 5 kenyérből és két halból nem annyira testi, mint lelki megelégitést jelent, mégis azt hiszem nem kell szemelől tévesztelnünk hogy az első keresztények az urvacsora vételkor a kenyeret és bort nemcsak azért vették elő, hogy megizleljék, hanem, hogy realiter ki is elégítsék magokat abból.

2) v. ö. Ján. XVII. 11.

3) v. ö. LXX. psalm. XXII. 2. 2. Chron VI. 2. Bryennios szerint ez azt teszi: „a melyet beirtál sziveinkbe; vagyis a melynek lakhelyet készítetted bennünk.”

4) A MS-ban *ἔμων* van.

5) v. ö. Ignatius lev. Efez. 11. fej.

6) V. ö. Zs. LXXXIX. eredeti szöveg 9.: „te hatalmas vagy Uram.”

7) a MS. 6ó van.

8) V. ö. I. Ján. IV. 18.

9) V. ö. Máté XXIV. 31. Zakar. II. 6.

10) V. ö. Zsid. X. 10. 29. Ef. V. 25—27.

11) Bryen. Tertulian Apol. C. 39. után azt írja, hogy akkor a keresztények imádkoztak, hogy a világ vége eljőjön: *Oramus etiam . . . pro mora finis.*“

12) A kéziratban *τὸ θεῶν* van, a mit Bryennios önkényesen változtatott meg. Külömben e változtatást Clem. Alex. Paedag. I. 5. 85-re és Mat. XXI. 9. versére alapítja. Hosanna héber eredetű szó *הוֹשִׁיעָה לָנוּ* = segíts meg minket, kérünk, s először a nagy sátoros ünnep alkalmával használták. A Jézus Jeruzsálembe vonulásakor is ezt kiáltották.

„Ha valaki szent, hadd jöjjön. ha valaki nem az, térjen meg; Maranatha!¹³⁾ Amen.“

A profétáknak pedig engedjétek meg, hogy imádkozzanak, (adjanak hálát), a mennyit akarnak.

11. fej. Valaki tehát eljövén, tanítja nektek mindazokat, a melyeket fennebb elmondottunk¹⁾, fogadjátok kedvesen; de ha a tanító, maga is ellévén tántorodva, más tanítást tanít, hogy eltörölje ezeket, ne hallgassatok rá²⁾, ha azonban az Úr igazságát és ismeretét akarja nevelni, akkor úgy fogadjátok, mint (az) Urat.³⁾

Az apostólokot és profétákat illetőleg pedig az evangelium megszabása⁴⁾ szerint így cselekedjétek:⁵⁾

Minden apostolt, valamelyik hozzátok jó fogadjátok úgy mint (az) Urat. Ő csak egy napot marad, de ha szükség van, akkor a másikat is⁶⁾. Ha pedig hármát maradna, akkor hamis proféta⁶⁾.

Ha az apostól utra megy, semmit se vigyen magával, csak kenyeret, annyira (időre) a mig meg száll⁷⁾, de ha pénzt kér, akkor hamis proféta⁸⁾.

Bármely profétát, a ki lélekben szól, ne kísértsétek, se ne ítéljétek⁹⁾, mert minden bűn megbocsáttatik, de ez a bűn nem fog megbocsáttatni.¹⁰⁾ De nem mindenki proféta, a ki lélekben beszél, hanem ha birja (az) Úr utait.¹¹⁾ Tehát mind a hamis profétát, mind pedig a profétát, az ő utairól lehet megismerni.¹²⁾ Egyetlen proféta is, a

¹³⁾ מָרָנָתָא מְרָנָתָא arab eredetű szóból van véve, mely annyit tesz: az Úr jó!

Jegyz. a 11. fej. ¹⁾ προειρημενα. Bryen. szerint inkább a 6-ik fej. inueniekre vonatkozik.

²⁾ L. 2. Ján. 10 v.

³⁾ V. ö. 4 fej.: úgy tiszteljétek, mint az urat. Alább szintén fordulandó elő hasonló kifejezés. Továbbá Mát. X. 40. Luk. X. 15. Ján XIII. 20.

⁴⁾ A δογμα szó Csel. XVI. 4-ben fordul elő, lásd még Mát. X. 5—12 VII. 15—23 Luk. IX. 1—6. X. 4—21.

⁵⁾ Azaz „a mint az Úr megparancsolta az ő evangeliumában.“

⁶⁾ E hely jelentése nem egészen világos. Némelyek a szükség alatt nem az apostol szükségét, hanem az ő ottmaradásának szükségét értik.

⁷⁾ V. ö. Mat. VI. 15. XXIV. 11. 1. Jan. IV. 1.

⁸⁾ azaz a mig valamely városba vagy faluba megérkezik.

⁹⁾ Bryennios szerint ebből az látszik, hogy apostoloknak azok neveztetnek, a kiknek ugyanaz az apostoli küldetésök és az evangeliumnak éppen oly hirdetői a világban, mint az előbbiek.

¹⁰⁾ V. ö. Jel. II. 2.

¹¹⁾ V. ö. Mát. XII. 31. Luk. XII. 10. Mark. III. 28—30.

¹²⁾ V. ö. Mat. VII. 22—23.

¹³⁾ V. ö. Mat. VII. 15—16. Őrizkedjétek a hamis profétáktól . . . az ő gyümöleseikről ismeritek meg őket.

mely lelkében asztalt áldoz (itt a szöveg hibás), nem eszik arról, ha csak nem hamis proféta. Minden proféta, tanítsa bár az igazságot, ha nem teszi azt, a mit tanít, hamis proféta.¹³⁾ Egyetlen kiprobált igazi profétát is, a ki e világon az egyház titkaira dolgozik, de nem tanít meg másoknak mindent, a mit ő tesz, meg ne ítéljete, mert a régi proféták is így cselekedtek.¹⁴⁾

A ki pedig azt mondja szívében „adj nekem ezüstöt vagy valami egyébét, arra ne hallgassatok,¹⁵⁾ de ha azt mondja, hogy adjatok más szükölködőknek, senki se ítélje meg őt.¹⁶⁾

12. *fej.* Mindenkit, valaki (az) Ur nevében jó, fogadjatok el, azután pedig megvizsgálván, ismerjétek meg, mert neki ismertetőjének kell lenni jobbfelől és balfelől¹⁾. Hogyha az, a ki jő²⁾ utas, segítsetek rajta a mennyit csak tudtok; de nem marad tovább két vagy három napnál, s csakis ha szükséges³⁾. Ha pedig meg akar telepedni nállatok, mivel kézműves, munkájával keresse meg eledelét⁴⁾, ha azonban mesterséget nem tud⁵⁾, találjatok ki valamely módot, hogy nállatok a keresztény ne üljön munka nélkül. Ha pedig nem akarna úgy tenni, (ha tanácsokat nem fogadja el) akkor keresztény-üzér⁶⁾. Az ilyenektől őrizkedjete.

13. *fej.* Minden igaz proféta, a ki veletek akar lakni, méltó az ő eledelére. Hasonlóan a valódi tanító is, mint a munkás, érdemes az ő eledelére. Tehát sajtolódnak és szűrődnek, ökreidnek és juhaidnak minden első zsengejét add a profétáknak¹⁾, mert azok a ti főpapjaitok.

¹³⁾ „λεγουσί γαρ και οὐ ποιούσι“ Mat. XXIII. 3. V. ö. Ign. Efez. XV. „καλον τό διδάσκειν, εαν ὁ λεγων ποιη“ szép a beszéd, ha a ki beszél, tesz is.

¹⁴⁾ E tétel jelentése homályos és bizonytalan, a mint Bryennios is megjegyzi. Nézete szerint legközelebb áll tán az Ezsaiás, Jeremiás és Ezekiel által is említett symbolikus cselekvényekhez.

¹⁵⁾ L. Mat. X. 8.

¹⁶⁾ Az I. *fej.* említett ítéletről van szó.

Jegyz. a 12. fej. ¹⁾ Farrar azt véli, hogy itt a jónak a rosztól, az igaz tanítónak a hamistól való megkülönböztetéséről van szó, de valószínűbb az, hogy nemcsak a tanítókról, hanem minden kívülről jövő keresztényről. Diatagai bibl. V. 3. 1. és VII. 45. Bryennios ἔξιστα-t olvas, de a kéziratban ἔξιστα van s mi azt követtük.

²⁾ = πρραστικός Ign. epist. ad Ephes. epis. VIII. παρεπιδήμιουζ: Eus. Apolog. A. 46.

³⁾ V. ö. fennebb 11. *fej.*

⁴⁾ L. 2. Thess. III. 8—12. ha valaki nem akar dolgozni ne is egyék.

⁵⁾ οὐρ εχεν τεχνην.

⁶⁾ Χριστιάνοροζ még előfordul Pseudo Ignatiusnál. Epist. ad Éféz C. VI.

Jegyz. a 13. fej. ¹⁾ V. Ö. Mat. X. 10. Luk. X. 17. 1. Kor. IX. 13—14. 1. Tim. V. 17. 18.

Ha pedig prófétátok nincsen, adjatok a szegényeknek.

Ha kenyeret sütsz, az első zsenget elvévén adj belőle a parancsolat szerint²⁾. Hasonlóan mikor az olajnak és bornak edényét megnyitod, az első zsenget elvévén, add a prófétáknak. Az ezüsből, ruhából és minden más vagyonból vedd el az első zsenget a szerint, a mint jónak látod és adj a parancsolat szerint³⁾.

14. *fej.* Minden Urnapján (az) Urnak összegyülvén törjétek meg a kenyeret és adjatok hálát miután megvallottátok bűneiteket¹⁾, hogy áldozatotok tiszta legyen²⁾.

Valakinek azonban viszálkodása van embertársával, ne menjen veletek a mig ki nem békülnek³⁾, hogy a ti áldozatotok meg ne fertőztessék, mert ez az a mi mondatott (az) Ur által: „Minden időben és minden helyen tiszta áldozatot hozz nekem, mert én nagy király vagyok, azt mondja (az) Ur, és az én nevem csodálatos a népek között.“

15. *fej.* Válasszatok¹⁾ tehát magatoknak kézfelemeléssel püspököket és szolgákat (*διακονους*), szelid, nem pénzsovár, igazságos és kipróbált²⁾ férfiakat, a kik méltók az Urhoz, mert ők is segítnek nektek a próféták és tanítók szolgálatában (tisztében). Tehát ne nézzétek le őket, mert köztetek a prófétákkal és tanítókkal együtt³⁾ ők a tiszteletben álló férfiak.

Fedjétek meg egymást, de nem haraggal, hanem békében, a mint az evangeliumban⁴⁾ látjátok; s ha valaki hibázik a másik ellen, ahoz senki se szóljon, se ne hallgasson rá jó szántából, addig, a mig meg nem bánja⁵⁾.

Imáitokat, alamizsnátokat és minden más cselekedeteiket úgy végezzétek a mint az Ur evangeliumában látjátok⁶⁾.

²⁾ Num. XVIII.

³⁾ V. ö. Mat. XXIII. 23. Luk. XI. 42. XVIII. 12.

Jegyz. a 14-ik fejezethez. ¹⁾ *κατα κυριακην δε Κυριου* v. ö. 1. Cor. XI. 20. Jel. I. 10.

²⁾ V. ö. Ign. ad. Tertallian C. VI. VII.

³⁾ V. ö. Mat. V. 23. 24. Hier. lib. IV. 18. 1.

Jegyz. a 15-ik fejezethez. ¹⁾ A püspököket (vagyis presbitereket) a gyülekezet választotta.

²⁾ V. ö. Clem. Rom. ad I. Cor. C. XLIV. és XLII. Tit. I. 7.

³⁾ L. fennebb 10. és 13. fej. v. ö. Clem. ad Rom. I. Kor. XLIV.

⁴⁾ Mát. V. 22. VII. 15—17. 21—35. 2. Tim. IV. 2.

⁵⁾ V. ö. Clem. Rom. ad 2. Kor. 16.

⁶⁾ Mat. VI. és VII. Luk. XI. és XII. v. ö. Kol. III. 17. „És valamit cselekesztek beszéddel vagy cselekedettel, mindent az Ur Jézus nevében cselekedjétek.

16. fej. Vigyázzatok életetekre; a ti szövétnekeitek el ne aludjanak és derekaitok meg ne oldódjanak,¹⁾ hanem legyetek készen, mert nem tudjátok az órát a mikor a ti uratok eljő.²⁾ De gyakran gyűljetek össze, keresendő azokat a dolgokat a melyek a ti lelkeiteknek³⁾ szükségesek, mert hiteteknek egész ideje nem használ nektek, hogy ha az utolsó időre tökéletessé nem lettetek.⁴⁾

Mert az utolsó napokban megszapornak a hamis próféták és az ámitók, és a juhok farkasokká válnak, a szeretet gyűlöletté válik. Mert a míg a törvénytelenység szaporodik, gyűlölni, vádolni és ítélet elébe állítani fogják egymást az emberek. És ekkor megjelenik a világ-ámitó, mint Isten fia, jeleket és csodákat mivel, s a föld átadatik az ő kezére s ő oly vétkes dolgokat követ el, a milyenek, mióta a világ fenn áll, soha sem történtek.⁵⁾ Ekkor fognak az emberi teremtések a tűzpróbára jutni, s sokan megbotránkoztatnak és elvesznek,⁶⁾ azok pedig a kik megmaradnak hitőkben, megfognak szabadittatni ettől az átoktól.⁷⁾

És ekkor megfognak jelenni az igazság jelei,⁸⁾ először a szétterjedés jele az égen, azután a trombitálás hangja és harmadszor a halottak feltámadása,⁹⁾ azonban nem mindeniké, hanem a mint mondva volt: „Eljövend az Úr és vele minden szentek.”¹⁰⁾

Ekkor meg fogja látni a világ az Urat jöve az ég fellegein.¹¹⁾

Jegyz. 16. fej. ¹⁾ V. ö. Luk. XII. 35. Efez. VI. 14. Pet. I. 13.

²⁾ V. ö. Mat. XXIV. 42. 44. és Jel. III. 3.

³⁾ V. ö. Barnab. episto. IV. Clem. Rom. II. Kor. c. XVI. Ignat. Epist. ad. Ephes. c. XIII.

⁴⁾ V. ö. Barnab. epist. c. IV. Ezek. XVII. 24.

⁵⁾ V. ö. 2. Tim. III. 1. Mat. XXIV. 3—14. 24—31. 2. Tess. II. 1—12.

⁶⁾ ἡ κτλας των ανθρωπων L. Zak. XIII. 8.

⁷⁾ κατάθεμα = κατανάθεμα.

⁸⁾ V. ö. Mat. XXIV. 3. 30.

⁹⁾ V. ö. 1 Tess. IV. 13—17. L. 1 Kor. XV. 51. 52. Mat. XXIV. 31.

¹⁰⁾ V. ö. Zak. XIV. 5.

¹¹⁾ V. ö. Mat. XXIV. 30.